«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з наукової роботи
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
_____Оксана ЖИЛІНСЬКА
«__» _____2026 р.

ВИСНОВОК
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Арахамії Давида Георгійовича
на тему : «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю
281 «Публічне управління та адміністрування»

Витяг
із протоколу № 15 розширеного засідання
кафедри парламентаризму
від «11» червня 2026 року

ПРИСУТНІ: Головуюча на засіданні – Комаха Лариса Григорівна, доктор філософських наук, професор, директор Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Гошовська Валентина Андріївна, доктор політичних наук, професор, DrHb, PrHb, завідувач кафедри парламентаризму; Даниленко Лідія Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, DrHb, професор кафедри парламентаризму; Дудко Ірина Дмитрівна, доктор політичних наук, професор, професор кафедри парламентаризму; Максіменцева Надія Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри парламентаризму; Сивак Тетяна Володимирівна, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри парламентаризму; Рейтерович Ігор Вячеславович, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри парламентаризму; Дзега Володимир Дмитрович, доктор філософії з публічного управління та адміністрування, асистент кафедри парламентаризму; Шестакова Юлія Володимирівна, доктор філософії з політології, асистент кафедри парламентаризму; Арахамія Давид Георгійович, аспірант.

ЗАПРОШЕНІ: Колтун Вікторія Семенівна, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри регіональної політики; Лікарчук Наталія Василівна, доктор політичних наук, професор, професор кафедри державного управління Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Присутні на засіданні: **12** осіб, з них – **8 докторів** наук, зокрема, 2 доктора наук з державного управління; 3 доктора наук з політології, 1 доктор філософських наук, 1 доктор педагогічних наук, 1 доктор юридичних наук; **1** кандидат політичних наук; **1** доктор філософії з публічного управління та адміністрування, **1** доктор філософії з політології, **1** аспірант. З правом голосу – 11 осіб.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційної роботи Арахамії Давида Георгійовича - здобувача ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Науковий керівник – Гошовська Валентина Андріївна, доктор політичних наук, DrHb професор, PrHb, завідувач кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дисертація виконувалась на кафедрі парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Тема дисертації затверджена на позачерговому засіданні Вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 9 від 13 грудня 2021 року).

Виступили:

Арахамія Давід Георгійович, здобувач наукового ступеня доктора філософії з публічного управління та адміністрування, який презентував основні положення дисертації на тему: «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» (**слайд 1).**

Здобувач зазначив, що актуальність теми дослідження обумовлена тим, що з 2019 року у Верховній Раді України IX скликання функціонує одна політична сила у вигляді «монобільшості», яка фактично реалізує функції парламентської коаліції в межах однієї депутатської фракції і виступає суб'єктом формування та

реалізації публічної політики в умовах парламентсько-президентської форми державного правління.

Значний вплив на вибір теми дослідження пов'язаний з науковими працями мультидисциплінарного характеру, які об'єднали дослідження у сферах державного управління, політології, філософії, права; також із: необхідністю вдосконалення організаційно-правових форм діяльності депутатської фракції на правах коаліції у частині процедур формування, функціонування та припинення; суспільною потребою у розвитку інституційної спроможності вітчизняного парламенту, зокрема, щодо своєчасного ухвалення необхідних законодавчих рішень, здійснення парламентського контролю за виконавчою гілкою державної влади, забезпечення оперативної взаємодії з іншими органами державної влади, укладання міжнародних договорів та сприяння міжнародному співробітництву шляхом використання інструментів парламентської дипломатії; особливістю діяльності парламенту в умовах правового режиму воєнного стану.

Це передбачило проведення додаткових досліджень, пов'язаних із повномасштабним вторгненням рф в Україну, європейським та євроатлантичним вектором розвитку України, гальмівними процесами демократичної трансформації в умовах сучасної російсько-української війни, недостатнім досвідом застосування інноваційних технологій в державній політиці в Україні **(слайд 2-3).**

Здобувач розкрив науковий апарат дослідження. Зазначив, що мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні інституційних механізмів формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України та особливостей її організаційно-правових засад діяльності в умовах парламентсько-президентської форми державного правління та надзвичайних умовах правозого режиму воєнного стану. Об'єктом дослідження визначено фракційне структурування парламенту; предметом дослідження - особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України **(слайд 4).**

Дисертант висвітлив основні завдання дослідження: 1) визначити наукові підходи до понятійно-категоріального апарату дослідження проблем депутатської фракції у публічному управлінні; 2) висвітлити генезу та концепти вітчизняного історичного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції у законодавчих органах; 3) охарактеризувати зарубіжний досвід моделей взаємодії депутатської більшості з парламентською опозицією; 4) обґрунтувати та розробити інституційні механізми формування й особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України; 5) визначити напрями вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України в умовах війни та повоєнного відновлення держави; 6) розробити практичні рекомендації з удосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній раді України та законодавчі пропозиції (**слайд 5**).

При виконанні першого завдання дослідженя здобувач визначив наукові підходи: а) до визначення змісту поняття «парламент»: з правової точки зору - як

законодавчу структуру у публічному управлінні з конституційним статусом; з політичної – як особливу структуру у публічному управлінні, що формує уряд; з організаційної – як внутрішню структуру у публічному управлінні, обумовлену повноваженнями парламентського суб'єкта; б) до визначення змісту поняття «депутатська фракція»: з політичної точки зору – як група депутатів у парламенті, що об'єднується на основі спільних політичних поглядів, ідеології чи партійної приналежності для спільної роботи над законодавчими ініціативами та реалізацією політичних цілей; з правової – як форма організації депутатів у парламенті, що функціонує на підставі законодавства та регламенту парламентської діяльності; з організаційно-функціональної – як структурний елемент парламенту, що забезпечує внутрішню організацію та функціонування всього законодавчого органу; із соціологічної – як соціальна група, що має свою внутрішню динаміку, структуру та вплив на політичні процеси в парламентській системі; з історичної – як результат еволюції політичних груп та їх взаємовідносин між собою у парламенті **(слайд 6).**

Дисертант уточнив сутність базових понять дослідження, таких як: депутатська фракція – як один із інститутів представницької демократії, який виникає в результаті парламентських виборів та об'єднує депутатів, які представляють інтереси певних суб'єктів політичного процесу; коаліція депутатських фракцій – як форма організаційно-політичного співробітництва в парламенті, що виникає внаслідок об'єднання двох чи більше фракцій з метою формування більшості для досягнення спільних політичних цілей у роботі законодавчого органу; депутатська фракція на правах коаліції – як специфічний статус або правовий стан певної депутатської фракції, до якої увійшла більшість парламентарів і сформувала монобільшість. **(слайд 7).**

Розкриваючи сутність виконання другого завдання дослідження, здобувач наголосив на використанні методу історико-генетичного аналізу еволюції українського парламентаризму, який дозволив виокремити два основні етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій - первинну (1990р. – 2002р.) та конституційну (2004 – 2010 рр. , з 2014 р. – по т.ч.). Зазначив, що для етапу первинної інституціоналізації характерна відсутність чіткої регламентації діяльності коаліції депутатських фракцій та розрізненість нормативно-правового регулювання цих процесів; для етапу конституційної інституціоналізації - закріплення інституту коаліції депутатських фракцій як формально визначеного суб'єкта конституційних правовідносин.

Застосування другого методу історико-правового аналізу еволюції інституційоналізації коаліції депутатських фракцій дозволило виокремити основні чинники цього процесу, такі як форма державного правління та устрою, тип політичної, виборчої та партійної систем, рівень політичної культури та історія розвитку парламентаризму **(слайд 8).**

Розкриваючи сутність третього завдання дослідження щодо застосування методичних та індикативних підходів до публічного управління, здобувач охарактеризував зарубіжний досвід моделей взаємодії депутатської більшості з парламентською опозицією у законодавчих органах влади шляхом проведення

компаративного аналізу нормативно-правової бази досліджуваних держав. Зазначив, що в залежності від конституційно-правового статусу парламентських фракцій сформовано вестмінстерську, французьку та німецьку моделі, які мають особливості у правовому регулюванні діяльності фракцій, у впливі на формування урядів, у ролі опозиції та механізмів парламентського контролю. Обґрунтував, що Вестмінстерська модель, як приклад європейського досвіду діяльності парламентської більшості на основі однієї політичної партії (монобільшості - депутатської фракції на правах коаліції), має найбільший потенціал адаптивності до українських реалій, так як виконує тріаду основних функцій - контроль, конструктивна критика, пропозиція альтернатив.

Здобувач розкрив сутність моделей зарубіжного досвіду функціонування інституту депутатських фракцій на правах коаліції: а) Вестмінстерська, в якій опозиція виконує функції контролю, критики та надання альтернативних пропозицій; її діяльність ґрунтується на політиці невтручання в ухвалення державних рішень, відповідальність за які покладена на більшість; б) Французька, в якій опозиція не має особливого впливу безпосередньо на прийняття рішень; її діяльність спрямована на забезпечення конструктивної взаємодії з парламентською більшістю; в) Німецька, в якій опозиція активно залучена до вироблення рішень; її діяльність спрямована на досягнення консенсусу **(слайд 9-10).**

Розкриваючи сутність четвертого завдання дослідження, здобувач обґрунтував і розробив інституційні механізми формування й особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України - політико-правовий, організаційний, інформаційно-аналітичний, які ґрунтуються на принципах демократизму, законності, взаємної відповідальності, колегіальності, ефективної організації та управління (**слайд 11**).

При виконанні пятого завдання дослідження здобувачем було визначено такі інституційні механізми формування і діяльності парламентської фракції на правах коаліції: а) політико правовий, який включає: законодавчу базу щодо умов формування депутатських фракцій; регламентні процедури створення та функціонування депутатських фракцій, адаптовані до європейських стандартів; систематизовані рішення КСУ щодо їх діяльності та способів взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами; б) організаційний – включає: визначення ролей Погоджувальної ради (як медіатора для комунікації між фракціями та як інструменту координації і стратегічного планування діяльності парламенту) і секретаріатів депутатських фракцій (як підрозділів Апарату ВРУ, як інституту організаційної та інформаційно-аналітичної підтримки діяльності фракцій, як координації та супроводження процесу формування уряду, що є винятковим конституційним повноваженням коаліції); в) інформаційно-аналітичний – включає сучасні інформаційно-аналітичні технології в діяльності парламентарів, працівників Апарату ВРУ, працівників Дослідницької служби ВРУ (**слайд 12**).

Також, визначено напрями вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у ВРУ в умовах війни та повоєнного відновлення держави, які полягають у створенні: малої фракції як органу внутрішньо-фракційного

управління – для оперативного прийняття рішень; експертної ради як консультативно-дорадчого органу – для залучення висококваліфікованих фахівців до законопроєктної роботи та оптимізації взаємодії з органами державної влади; відділу секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки як виконавчого внутрішньо фракційного органу – для встановлення міжфракційної взаємодії та оперативного прийняття нормативно-правових актів (**слайд 13**).

При виконанні шостого завдання дослідження здобувач сформулював практичні рекомендації: про внесення зміни до Закону України «Про Кабінет Міністрів України», уточнивши повноваження депутатської фракції на правах коаліції щодо подання Президенту України пропозиції щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, внесення Прем'єр-міністру України пропозиції щодо кандидатур до складу КМУ; щодо реалізації законотворчої функції шляхом унормування процедури подання пропозицій до плану законопроєктних робіт ВР України такими суб'єктами законодавчої ініціативи як КМУ та Президент України; щодо реалізації функції парламентського контролю шляхом законодавчого уточнення процедури розгляду програми діяльності уряду, ініціювання звіту КМУ та надання пропозицій щодо звільнення членів КМУ (**слайд 14**).

Здобувач також презентував матрицю стійкості депутатської фракції на правах коаліції, яка об'єднала 9-ть практичних рекомендацій з підвищення її структурно-функціональної спроможності, які об'єднані у 3-и групи з: підвищення організаційної стійкості (інституалізація внутрішніх протоколів, дослідницький та аналітичний потенціал, міжфракційний діалог); удосконалення нормативно-правового регулювання (внесення системних змін до Регламенту, врегулювання виборчих процесів, посилення парламентського контролю); посилення ефективності парламентських процедур (єдина цифрова парламентська платформа, посилення стратегічної комунікації з громадськістю, інтеграція стандартів ЄС у законотворчий процес) і наголосив, що в сукупності ці рекомендації переводять депутатську фракцію на правах коаліції з режиму ситуативного кризового управління під час дії правового режиму воєнного стану до моделі інституціалізованого парламентського лідерства у повоєнний час (**слайд 15-16**).

Здобувачем визначено теоретичні та прикладні результати, що становлять наукову новизну дослідження і полягають у тому, що: вперше обґрунтовано інституційні механізми формування депутатської фракції на правах коаліції у ВРУ та особливості її діяльності, а саме : політико-правовий, що ґрунтується на чинному законодавстві, регламентних процедурах та систематизованих рішеннях КСУ щодо способів взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами, адаптованих до європейських стандартів; організаційний - на визначенні багатоваріативності ролей Погоджувальної ради (медіатор у комунікації між фракціями, інструмент координації і стратегічного планування діяльності парламенту) та секретаріатів депутатських фракцій (структурний підрозділ Апарату ВРУ, інститут організаційної та інформаційно-аналітичної підтримки діяльності фракцій, відділ координації та супроводження процесу формування

уряду); інформаційно-аналітичний - на застосуванні сучасних інформаційно-комп'ютерних та цифрових технологій у діяльності парламентарів і працівників Апарату ВРУ (**слайд 17**).

Здобувач наголосив, що в дисертації удосконалено механізми підвищення інституційної спроможності депутатської фракції на правах коаліції у ВРУ шляхом створення: малої фракції, як органу внутрішньо-фракційного управління, - для оперативного прийняття рішень, який принципово відрізняється від раніше існуючого можливістю забезпечення гнучкості в управлінні та оптимізацією взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами і органами державної влади; експертної ради, як консультативно-дорадчого органу - для залучення висококваліфікованих фахівців до законопроєктної роботи та вдосконалення правового регулювання подання пропозицій щодо членів уряду, що на противагу існуючому механізму, забезпечує дотримання принципу правової визначеності; відділу секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки, як внутрішньо-фракційний виконавчий орган, – для встановлення міжфракційної взаємодії та оперативного прийняття нормативно-правових актів, який, на відміну від попередньої системи інформування, є більш доступним і прозорим.

Також у роботі набули подальшого розвитку наукові підходи щодо: а) здійснення комплексного аналізу політико-правових й організаційних механізмів формування та діяльності депутатської фракції, який дозволив виокремити основоположні принципи їх ефективного функціонування (демократизм, законність, взаємна відповідальність, колегіальність, ефективна організація та управління); б) визначення особливостей діяльності депутатської фракції на правах коаліції на основі аналізу рішень КСУ (права, обов'язки, способи взаємодії); в) систематизації зарубіжного досвіду функціонування депутатської фракції та їх взаємодії з парламентською опозицією, шляхом виокремлення ключових моделей (вестмінстерської, німецької, французької); д) визначення реконструкції етапів становлення вітчизняного інституту парламентаризму та практик формування депутатських фракцій і коаліцій в Україні (первинний, інституціональний); е) визначення структурно-функціональної спроможності депутатської фракції на правах коаліції шляхом: підвищення організаційної стійкості, удосконалення нормативно-правового регулювання; посилення ефективності парламентських процедур (**слайд 18-19**).

Також дістали подальшого розвитку: а) узагальнення вітчизняного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції шляхом застосування історико-генетичного аналізу еволюції українського парламентаризму, що дало змогу виокремити два основні етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій - первинну та конституційну інституціоналізацію; б) теоретико-методичний підхід до розроблення понятійно-категоріального апарату, який дозволив розглянути поняття «парламент» з правової, політологічної та державно-управлінської точок зору та уточнити сутність поняття «депутатської фракції на правах коаліції» *як*

специфічного статусу або правового стану певної депутатської фракції, до якої увійшла більшість парламентарів, яка сформувала монобільшість (**слайд 20**).

Дисертант зазначив, що практичне значення дослідження полягає в тому, що викладені положення, узагальнення, висновки і пропозиції мають загальнотеоретичне та прикладне значення для державного управління. Вони застосовані при підготовці законопроєкту «Про внесення змін до статей 8 та 9 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» щодо уточнення процедури здійснення деяких повноважень депутатської фракції, що діє на правах коаліції» та використані в освітній програмі «Парламентаризм та парламентська діяльність» спеціальності «Публічне управління та адміністрування» у закладах вищої освіти, також - у діяльності народних депутатів України та членів парламентської партії «Слуга народу», під час політико-правових консультацій, у дослідженнях, програмах, проєктах представницьких органів влади (**слайд 21**).

Здобувач розкрив структуру дисертації та перелік наукових публікацій, які включили 11 публікацій, зокрема у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України, у 1 – у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus, у 1 – у колективній монографії, у 6 – у публікаціях у матеріалах і тезах конференцій (**слайд 22**).

Після завершення презентації Арахамії Д.Г. присутні на фаховому семінарі науковці поставили такі запитання:

Доктор педагогічних наук, професор Даниленко Лідія Іванівна:

У вашій роботі Ви наголошуєте на тому, що підвищенню інституційної спроможності Верховної Ради України сприяє створення малої фракції у структурі депутатській фракції на правах коаліції. Обґрунтуйте таку вашу позицію.

Відповідь:

Дякую за запитання. У зв'язку з повномасштабним вторгненням рф в Україну, режим роботи парламенту суттєво змінився. Ключовим вектором таких змін стало запровадження прискорених механізмів розгляду й ухвалення законопроєктів, які є вкрай необхідними для захисту України. До того ж вони відображають загальносвітову тенденцію до процедурної гнучкості парламентів у кризових умовах. Тому нами було обґрунтовано і створено у структурі парламентської фракції «Слуга народу» нову організаційну модель, в якій було сформовано малі групи (малі фракції), які очолює один із заступників Голови фракції для більш оперативної комунікації і координації дій.

В управлінні фракцією беруть участь Голова, його перший заступник і заступники кожної малої фракції. Така кількість членів керівного складу фракції сприяє ефективності її роботи, спрощує процес збору і передачі інформації,

активізує участь кожного народного депутата у процесах прийняття політико-управлінських рішень. Паралельно з процедурним прискоренням ухвалення рішень така модель сприяла більш активному застосуванню цифрових і дистанційних інструментів парламентської діяльності, залученню науковців до роботи експертних рад та посиленню міжфракційної взаємодії, що в сукупності сприяло посиленню інституційної спроможності Верховної ради України, тобто робить його більше здатним ефективно реалізовувати конституційно визначені повноваження.

Доктор філософії з політології, Шестакова Юлія Володимирівна:

У своїй роботі ви використовуєте такі методи дослідження, як історико-генетичний та історико-правовий аналіз. Поясніть їх сутність і спосіб застосування?

Відповідь:

Дякую за запитання. Так, дійсно, для досягнення поставлених завдань дослідження, нами використано комплекс різних методів, серед яких і методи історико- генетичного та історико-правового аналізу.

Перший метод дослідження дозволив нам визначити етапи становлення вітчизняного інституту парламентаризму та практики формування депутатських фракцій, зокрема коаліційних форм організацій парламентської більшості.

Першому етапу відповідає період з 1990 по 2002 роки, який характеризується відсутністю чіткої регламентації діяльності коаліцій та розрізненістю нормативно-правового регулювання; другому етапу - 2004 – 2010 роки, а потім з 2014 р. – по теперішній час – період закріплення інституту коаліції депутатських фракцій як суб'єкта конституційних правовідносин.

Ці етапи ми визначили як первинний і конституційний та розкрили їхній зміст за допомогою таблиці 1.1., поданій у дисертації.

Щодо другого методу дослідження - історико-правового методу аналізу, то ми його застосували з метою виокремлення і структурування положень нормативно-правових актів щодо організації діяльності Верховної Ради України та таких її структурних елементів як депутатські фракції і коаліція депутатських фракцій. У результаті його застосування з'ясували, що правовідносини між політичними партіями і парламентом відбуваються, головним чином, через депутатські фракції. Однак у Конституції України безпосередньо не визначено умови їх формування, а йдеться лише про коаліційний процес.

Ми вважаємо, що роль коаліції депутатських фракцій є суттєво важливою в державному управлінні, тому що до її основних функцій віднесено утворення уряду шляхом внесення пропозицій Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра та всього складу Кабінету Міністрів України. У цьому плані чинне законодавство потребує вдосконалення і тому нами запропоновано відповідний законопроєкт, посилання на який подано у додатку В до дисертації.

Доктор наук з державного управління, професор Колтун Вікторія Семенівна:

Тема вашої дисертації стосується особливостей діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України. Втім такий парламент сформувався лише у IX скликанні. Поясніть, чи розглядаєте ви продовження функціонування такої депутатської фракції у повоєнний період?

Відповідь:

Дякую за запитання. Так, ми розглядаємо діяльність такої депутатської фракції на правах коаліції і в наступних періодах функціонування Верховної Ради України. Адже вона продемонструвала свою дієздатність в умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну. По-перше - тим, що спромоглась ухвалювати необхідні рішення, особливо у перші дні російсько-української війни, у короткі терміни, не порушуючи при цьому Регламенту. По-друге- тим, що вона стала своєрідним інституційним центром управління парламентом, в результаті чого було встановлено баланс між швидкістю ухвалення парламентських рішень і збереженням прозорості у внутрішньофракційному управлінні. По-третє, міцність депутатської фракції на правах коаліції підтверджується і такими інфраструктурними елементами, як: мала фракція, яка створена для оперативного прийняття рішень; експертна рада - для залучення висококваліфікованих фахівців до законопроєктної роботи та оптимізації взаємодії з ОДВ; відділ секретаріату фракції з організаційно-інформаційної підтримки - для встановлення міжфракційної взаємодії, координації та супроводження процесу формування уряду.

В цілому зазначу, що депутатська фракція на правах коаліції буде повноцінно функціонувати до нових парламентських виборів.

Доктор наук із державного управління, професор Сивак Тетяна Володимирівна:

У дисертації і у виступі ви наголошуєте на зарубіжному досвіді взаємодії коаліції парламентських фракцій з парламентською опозицією. Уточніть, будь ласка, чому саме ви вважаєте, що Вестмінстерська модель є кращою для України.

Відповідь:

Дякую за запитання. У дисертації нами проаналізовано моделі взаємодії коаліції парламентської більшості з опозицією таких країн, як Німеччина, Британія і Франція. Кожна з цих моделей суттєво відрізняється одна від одної, зокрема: у Британії діяльність опозиції ґрунтується на політиці невтручання в ухвалення державних рішень, адже відповідальність за державні справи покладена на парламентську більшість; у Франції вона також не має особливого впливу на прийняття державних рішень та її діяльність спрямована на забезпечення конструктивної взаємодії з парламентською більшістю; у Німеччині опозиція, навпаки, активно залучена до вироблення політико-управлінських рішень і весь час перебуває у пошуку консенсусу.

У цих моделях політична партія, яка має більшість у парламенті, формує уряд, а яка має меншість – опозицію. У Британії їх взаємодія не має чіткої законодавчої регламентації, але має багатолітню традицією і грунтується на неформальних принципах, які встановлюють відповідальну і конструктивну діяльність опозиції.

Для України ми вважаємо більше підходить Вестмінстерська модель, в якій сконцентровані владні повноваження у парламентської більшості.

Формально діяльність опозиції регулюється Регламентом Верховної Ради України та Конституцією України, але спеціального закону, що закріплює її права, не прийнято. Це спонукає опозицію до більш активного і конструктивного діалогу із більшістю і формує, таким чином, консенсусну культуру у парламенті.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри парламентаризму Гошовська В.А. оголосила висновок про наукову новизну дослідження:

Актуальність теми дослідження не викликає сумнівів, адже питання фракційного структурування парламенту, як суб'єкта державного управління, представляє інтерес для багатьох вітчизняних науковців, зокрема в умовах глобальних змін та повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, коли потрібні швидкі і, одночасно, результативні політико-управлінські рішення. Від чіткого унормування повноважень кожного структурного підрозділу парламенту залежить ефективність і якість його роботи.

В українських реаліях сьогодення у Верховній Раді України IX скликання сформовано парламентську коаліцію у форматі монобільшості, де представлена лише одна парламентська партія, що виступає суб'єктом формування та реалізації публічної політики за умов парламентсько-президентської форми державного правління.

Нині гостро постають питання розвитку інституційної спроможності вітчизняного парламенту щодо своєчасності ухвалення необхідних законодавчих рішень, здійснення ефективного парламентського контролю за виконавчою гілкою державної влади, забезпечення оперативної взаємодії з іншими органами державної влади, укладання міжнародних договорів та сприяння міжнародному співробітництву шляхом використання інструментів парламентської дипломатії.

У дисертаційній роботі Арахамії Давида Георгійовича на тему «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», здійснено комплексне дослідження, в якому науково-теоретично обґрунтовано інституційні механізми формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України та їх особливості за парламентсько-президентської форми державного правління в умовах правового режиму воєнного стану, що знайшли своє відображення у відповідних організаційно-структурних управлінських інструментах.

Методологічною основою дисертації Арахамії Давида Георгійовича є міждисциплінарний підхід, який сприяв об'єднанню загальнонаукових методів пізнання зі специфічними, характерними для публічного управління. Такий підхід забезпечив необхідний рівень теоретико-практичного обґрунтування висновків та рекомендацій щодо інституційних механізмів діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України.

Автором використано також загальнонаукові методи дослідження, зокрема методи теоретичного аналізу - для уточнення понятійного-категоріального апарату; історико-генетичного аналізу – для реконструкції етапів становлення вітчизняного інституту парламентаризму та практик формування депутатських фракцій і коаліційних форм організацій парламентської більшості; історико-правового аналізу – для виокремлення та структурування положень нормативно-правових актів щодо організації діяльності Верховної Ради України, депутатських фракцій та коаліції депутатських фракцій; компаративного аналізу – для порівняння вітчизняної практики з моделями парламентської взаємодії у провідних європейських країнах; нормативно-проєктний метод дослідження – для розроблення практичних рекомендацій та законодавчих пропозицій.

Науковий керівник наголосила, що здобувач оволодів методологією наукового дослідження, провів власне дослідження з актуальної теми, результати якого мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Особливу цінність у роботі мають, визначені автором, політико-правовий, організаційний, інформаційно-аналітичний механізми формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України IX скликання, кожний з яких окремо має свою особливість, а разом - забезпечують інституційний розвиток парламенту та його складових – парламентських фракцій і комітетів та їх секретаріатів, Погоджувальної ради та апарату парламенту.

Вагомим внеском у публічне управління є також, запропоновані автором, інструменти посилення внутрішньо-фракційного структурування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України IX скликання шляхом запровадження: малої фракції – для досягнення більшої гнучкості в управлінні й оптимізації взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами та органами державної влади; експертної ради – для вдосконалення правового регулювання подання пропозицій щодо членів уряду; відділу секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки – для встановлення міжфракційної взаємодії й оперативного прийняття нормативно-правових актів.

Подальший розвиток набули етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України (первинна, конституційна) та уточнення сутності поняття «депутатська фракція на правах коаліції» як специфічного статусу або правового стану певної депутатської фракції, до якої увійшла більшість парламентарів, що сформувала монобільшість.

Отримані результати наукового дослідження Арахамії Д.Г. знайшли своє відображення у сучасній практиці парламентської діяльності, зокрема у підготовці законопроєкту «Про внесення змін до статей 8 та 9 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» щодо уточнення процедури здійснення деяких

повноважень депутатської фракції, що діє на правах коаліції», а також у роботі Апарату Верховної Ради України, діяльності народних депутатів України та членів парламентської партії «Слуга народу» - у процесі здійснення ними аналітичної та законопроєктної роботи, що зафіксовано у відповідних довідках про впровадження результатів.

Автором розроблено рекомендації з посилення реалізації законотворчої функції парламенту шляхом унормування процедури подання пропозицій до плану законопроєктних робіт ВР України такими суб'єктами законодавчої ініціативи як Кабінет Міністрів України та Президент України та функції парламентського контролю - шляхом законодавчого уточнення процедури розгляду програми діяльності Кабінет Міністрів України, ініціювання його звіту та надання пропозицій щодо звільнення його членів.

Результати дослідження також застосовані в магістерській освітній програмі «Парламентаризм та парламентська діяльність» спеціальності «Публічне управління та адміністрування» у змісті навчальних дисциплін «Генеза та еволюція парламентаризму», «Інститути держави та громадянського суспільства», «Парламентаризм у публічному управлінні», що викладаються в рамках зазначеної програми; під час політико-правових консультацій парламентської фракції «Слуга народу»; у дослідженнях, програмах, проєктах інших представницьких органів влади, проєктах Наукової школи вітчизняного парламентаризму та у представницьких органах влади місцевого самоврядування.

Розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань сприяла чітка логіка побудови структури дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження діяльності депутатської фракції на правах коаліції» автором дисертації здійснено аналіз понятійно-категоріального апарату, історико-генетичних етапів становлення вітчизняного парламентаризму та історико-правової еволюції коаліційних форм організацій парламентської більшості у Верховній Раді України; компаративний аналіз зарубіжного досвіду функціонування інституту депутатських фракцій та моделей їх взаємодії з парламентською опозицією.

У другому розділі «Обґрунтування інституційних механізмів формування та особливостей діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» охарактеризовано політико-правові, організаційні, інформаційно-аналітичні механізми, що ґрунтуються на принципах демократії, законності, взаємної відповідальності, колегіальності, ефективності. Серед таких механізмів автор визначає: умови формування депутатських фракцій у вітчизняному парламенті та адаптації кращих європейських практик; потребу у систематизації рішень Конституційного Суду України щодо діяльності коаліції депутатських фракцій та способів її взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами, зокрема, і з опозицією; багатофункціональність ролей Погоджувальної ради та секретаріатів депутатських фракцій; сучасні інформаційно-аналітичні технології в діяльності парламентарів і працівників їх апарату.

У третьому розділі «Напрями вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» автор розглядає і пропонує такі

напрями вдосконалення організаційних засад діяльності фракції на правах коаліції, як створення: малої фракції: органу внутрішньо-фракційного управління для оперативного ухвалення рішень в умовах правового режиму воєнного стану; експертної ради, як консультативно-дорадчого органу парламентської фракції для залучення висококваліфікованих фахівців до законопроєктної роботи та оптимізації взаємодії з органами державної влади; відділу секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки як виконавчого органу внутрішньо-фракційного управління для встановлення міжфракційної взаємодії та оперативного прийняття нормативно-правових актів.

Особливе значення мають результати дослідження, пов'язані з умовами роботи українського парламенту в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення України. У цьому плані, дослідником запропонована відповідна матриця стійкості депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України IX скликання, яка об'єднала комплекс практичних рекомендацій з підвищення її структурно-функціональної спроможності, зокрема, підвищення організаційної стійкості, удосконалення нормативно-правового регулювання, посилення ефективності парламентських процедур. Це сприяє трансформаційним змінам у діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України IX скликання – від режиму ситуативного кризового управління під час дії правового режиму воєнного стану до моделі інституціалізованого парламентського лідерства.

Запропонована автором дисертації матриця стійкості депутатської фракції на правах коаліції об'єднала комплекс практичних рекомендацій з підвищення її структурно-функціональної спроможності: забезпечення організаційної стійкості; удосконалення нормативно-правового врегулювання змін до Регламенту, виборчих процесів, парламентського контролю; розроблення єдиної цифрової парламентської платформи, посилення стратегічної комунікації з громадськістю, інтеграції стандартів ЄС у законотворчий процес.

Викладені в дисертації пропозиції можуть бути застосовані для подальших науково-дослідних розробок теоретико-методологічних питань, пов'язаних із публічним управлінням у сфері парламентаризму, а також у навчальному процесі – для розроблення відповідних підручників, посібників, навчальних матеріалів у вищих закладах освіти при підготовці магістрів спеціальності «Публічне управління та адміністрування»; у практичній роботі парламентарів та керівників відповідних структурних підрозділів Верховної Ради України для розроблення нових законопроєктів.

Науковий керівни зазначила, що наукові результати, отримані в дисертації, є достовірними, науково обґрунтованими, аргументованими. Всі наведені в дисертації схеми і таблиці змістовні, мають пояснення та обґрунтування.

Результати дисертації опубліковані автором в 11 публікаціях, зокрема у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus, 1 – у колективній монографії, 6 – у публікаціях у матеріалах і тезах конференцій.

За час виконання освітньо-наукової програми аспірантом Арахамією Давидом Георгійовичем здобуто нові теоретичні знання, вміння, навички, інші загальні та спеціальні компетентності зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності.

Здобувач продемонстрував високий рівень активності у проведенні науково-комунікативних заходів кафедри парламентаризму та Наукової школи вітчизняного парламентаризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка, фахової підготовки у галузі публічного управління та адміністрування, здатності до самостійної і цілеспрямованої наукової роботи, компетентності у застосуванні наукових методів дослідження, спрямованих на отримання об'єктивних і достовірних результатів, активності в упровадженні їх у практику роботи вітчизняного парламенту та народних депутатів України, а також у свою діяльність, як народного депутата України, голову парламентської фракції на правах коаліції «Слуга народу».

З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість та достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків науковий керівник наголосила, що дисертаційна робота Арахамії Давида Георгійовична на тему «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Доктор політичних наук, професор, професор кафедри державного управління Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Лікарчук Наталія Василівна (рецензент):**

Актуальність теми дослідження пов'язана з вимогами українського суспільства до якості роботи вітчизняного парламенту в умовах правового режиму воєнного стану, оголошеного в Україні у зв'язку з військовою агресією рф проти нашої держави, що розпочалася у 2022 році і продовжується й донині.

Сучасний парламент України, як вищий і єдиний законодавчий орган державної влади з парламентсько-президентською формою правління, опинився в ситуації, коли парламентська коаліція сформувалась лише з однієї політичної сили, яка створила більшість.

Сформована монобільшість у Верховній Раді України IX скликання, маючи всі законодавчі і конституційні повноваження, виконує свої повноваження з повною відповідальністю за ухвалені рішення. Її основне завдання полягає у захисті і збережені держави та демократичних принципів управління нею.

У цьому є своя складність, як на практиці, так і в теорії державного управління. Тому важливим чинником актуальності дослідження постає необхідність удосконалення організаційно-правових форм діяльності парламенту та розвиток його інституційної спроможності в особливих умовах функціонування, зокрема, в умовах діяльності однієї депутатської фракції на правах коаліції.

Предметом дослідження автор визначив особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України, а об'єктом - фракційне структурування парламенту. Мета дослідження спрямована на науково-теоретичне обґрунтування інституційних механізмів формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України та особливостей її організаційно-правових засад діяльності в умовах парламентсько-президентської форми державного правління та надзвичайних умовах правового режиму воєнного стану.

Відібраний науковий апаратдослідження зумовив пошук нових наукових підходів і принципів до особливостей публічного управління депутатською фракцією на правах коаліції у Верховній Раді України.

Роботу виконано відповідно до наукової теми Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Участь інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України» (ДР № 0123U102277), у процесі виконання якої досліджено особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України в умовах воєнного стану.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, визначених у дисертації, обумовлена різноманітними науковими методами дослідження, що ґрунтуються на міждисциплінарному методологічному підході, який об'єднує загальнонаукові методи пізнання зі специфічними методами дослідження, характерними для публічного управління.

Особлива увага приділена автором методам дослідження, які забезпечили формування понятійного-категоріального апарату, визначення етапів становлення вітчизняного інституту парламентаризму та практик формування депутатських фракцій і коаліційних форм організацій парламентської більшості, виокремленню положень нормативно-правових актів щодо організації діяльності вітчизняного парламенту в Україні та його структурних підрозділів, таких як депутатська фракція та коаліція депутатських фракцій, порівняння вітчизняної практики з моделями парламентської взаємодії у провідних європейських країнах та розроблення відповідних практичних рекомендацій органам державної влади та законодавчих пропозицій.

У роботі використана вітчизняна і зарубіжна нормативно-правова база у зазначеній галузі, матеріали науково-практичних конференцій, інтернет-ресурси, статистичні дані тощо.

Достовірність отриманих результатів забезпечена нормативною кількістю наукових праць у провідних фахових виданнях України; апробацією отриманих наукових результатів на науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах; особистим досвідом і впровадженням результатів дослідження в практику управління парламентською фракцією на правах коаліції у Верховній раді України IX скликання.

Структура і зміст дисертації відповідають встановленим вимогам. Структура дисертації є логічною, відповідає меті та завданням дослідження. Аналіз основного змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що всі поставлені завдання дослідником успішно виконанні.

Аналізуючи результати першого розділу дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження діяльності депутатської фракції на правах коаліції», зазначаємо, що автору вдалося вирішити питання перших трьох завдань дослідження, що включали, зокрема: визначення наукових підходів до понятійно-категоріального апарату дослідження проблем депутатської фракції у публічному управлінні; висвітлення генези та концептів вітчизняного історичного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції у законодавчих органах; характеристику зарубіжного досвіду функціонування інституту депутатських фракцій на правах коаліції та моделей їх взаємодії з парламентською опозицією у законодавчих органах.

У підрозділі 1.1. «Понятійно-категоріальний апарат сутнісних характеристик інституту депутатської фракції на правах коаліції» автор дисертації розглядає сутність базового поняття у контексті публічного управління як організаційно-політичну структуру парламенту, що виникає внаслідок отримання однією фракцією під час парламентських виборів більшість голосів виборців, на базі якої формується монобільшість.

У підрозділі 1.2. «Генеза та концепти вітчизняного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції» автор розглядає два етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій в українському парламенті - первинну (1990 – 2002 рр.) та конституційну (2004 – 2010 рр. , з 2014 р. – по т.ч.) та визначає основні чинники, які обумовлюють характер цього процесу, зокрема, такі як форма державного правління та устрою, тип політичної, виборчої та партійної систем, рівень політичної культури, історія розвитку парламентаризму.

У підрозділі 1.3. «Зарубіжний досвід функціонування та взаємодії депутатської більшості з парламентською опозицією» автором чітко розмежовано переваги різних моделей правового регулювання діяльності фракцій, їхнього впливу на формування урядів, ролі опозиції в парламенті та механізмів парламентського контролю - вестмінстерської, французької, німецької.

У другому розділі дисертації «Обґрунтування інституційних механізмів формування та особливостей діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» автор обґрунтовує політико-правовий, організаційний,

інформаційно-аналітичний механізми, які грунтуються на принципах демократії, законності, взаємної відповідальності, колегіальності, ефективної організації та управління.

У підрозділі 2.1. «Організаційно-правові механізми формування та діяльності депутатської фракції на правах коаліції» визначено чинні нормативно-правові акти, що регулюють державну політику у сфері вітчизняного парламентаризму та їх впливу на державне управління.

У підрозділі 2.2. «Особливості внутрішнього структурування та управління коаліцією депутатських фракцій» розкрито інструменти формування і діяльності парламентської фракції на правах коаліції, такі як Погоджувальна рада, секретаріат депутатської фракції, депутатська фракція; обґрунтовано особливості їх діяльності у забезпеченні внутрішньо-парламентського та внутрішньо-фракційного структурування.

У підрозділі 2.3. «Інформаційно-аналітична підтримка діяльності депутатської фракції на правах коаліції» розкрито сутність сучасних інформаційно-аналітичних технологій в діяльності парламентарів, працівників Апарату ВРУ, працівників Дослідницької служби ВРУ.

У третьому розділі дисертації «Напрями вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» обґрунтовано необхідність створення нових лементів внутрішньо-фракційного управління, таких як мала фракція, експертна рада, відділ секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки.

У підрозділі 3.1. «Практичні виміри підвищення інституційної спроможності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» обґрунтовано діяльність малої фракції у структурі депутатської фракції на правах коаліції, що сприяє поглибленню внутрішньої структуризації українського парламенту та адаптацію його практик до потреб ефективного менеджменту в умовах концентрації влади, високої інтенсивності законотворення та складних політичних і безпекових викликів, пов'язаних з повномасштабним вторгненням рф в Україну.

У підрозділі 3.2. «Оптимізація взаємодії депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України з органами державної влади» запропоновано: посилити взаємодію у питаннях формування уряду, законодавчої діяльності та парламентського контролю; унормувати процедуру подання пропозицій до плану законопроектних робіт Президентом України та Кабінетом Міністрів України; посилити координацію цього процесу шляхом залучення секретаріату фракції.

У підрозділі 3.3. «Розвиток структурно-функціональної спроможності депутатської фракції на правах коаліції та парламентських процедур в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України» розроблено практичні рекомендації з підвищення структурно-функціональної спроможності депутатської фракції на правах коаліції, так звана матриця стійкості, яка представлена структурно і схематично у трьох групах - організаційної стійкості, нормативно-правового регулювання та ефективності парламентських процедур.

У цілому дисертація Арахамії Давида Георгійовича за рівнем наукової новизни, змістом, логікою викладеного матеріалу, висновками та пропозиціями є завершеним науковим дослідженням та відповідає спеціальності 281 «Публічне управлінні та адміністрування».

Робота написана державною мовою із дотриманням наукового стилю та використанням у дослідженні спеціальної термінології. Виклад матеріалу загалом подається обґрунтовано, розділи дисертації пов'язані між собою, висновки і пропозиції корелюються зі змістом дисертації та отриманими результатами.

Авторські положення, наукові розробки, пропозиції та рекомендації, наведені в роботі, переважно доведені до практичного застосування. Таким чином, тема дослідження, його мета, об'єкт і предмет, перелік поставлених і вирішених завдань, положення наукової новизни, загальні висновки, обсяг друкованих праць відповідають чинним нормативним вимогам до наукових робіт такого рівня.

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна полягають у науково-теоретичному обґрунтуванні інституційних механізмів формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України (політико-правовий, організаційний, інформаційно-аналітичний) та особливостей її діяльності в умовах парламентсько-президентської форми державного правління та надзвичайних умовах правового режиму воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені положення, узагальнення, висновки і пропозиції можуть бути застосовані в діяльності органів державної влад, в освітніх програмах з підготовки та підвищення кваліфікації публічних службовців та фахівців зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування», діяльності народних депутатів України, працівників апарату Верховної Ради України, лідерів політичних партій та парламентських фракцій.

Результати дисертаційної роботи знайшли своє практичне застосування в діяльності органів державної влади, що підтверджується відповідними довідками про впровадження.

Крім того, удосконалення й подальшого розвитку набули узагальнення вітчизняного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції шляхом застосування історико-генетичного аналізу еволюції українського парламентаризму, що дало змогу виокремити два основні етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій: первинну та конституційну; теоретико-методичний підхід до розроблення понятійно-категоріального апарату, який дозволив виокремити правовий, політичний та організаційний підходи до визначення поняття «парламент», а також запропоновано визначення унікальної організаційно-правової форми діяльності парламенту – депутатської фракції на правах коаліції як специфічного статусу або правового стану певної депутатської фракції, до якої увійшла більшість парламентарів, тобто була сформована монобільшість.

У цілому автор продемонстрував високий рівень теоретичного мислення, узагальнення значного масиву наукової літератури. Достовірність висновків дисертанта за тематикою дослідження не викликають сумніву.

Повнота викладення основних результатів дисертації в публікованих наукових працях. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 11 публікаціях, зокрема у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus, 1 – у колективній монографії, 6 – у публікаціях у матеріалах і тезах конференцій.

Дисертація є самостійно виконаною науковою працею; сформульовані в ній висновки, наукові положення та пропозиції ґрунтуються на особистих результатах дослідження здобувача. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання.

Це свідчить про достатній рівень апробації представленої дисертаційної роботи.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дисертаційна робота Арахамії Давида Георгійовича заслуговує на позитивну оцінку. Разом із тим, доречно акцентувати увагу на деяких таких дискусійних питаннях, зауваженнях і пропозиціях, які суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації і можуть бути враховані автором у подальшій науковій роботі.

1. Погоджуюся з дисертантом, що інституційними механізмами формування депутатської фракції на правах коаліції є відповідні політико-правові, організаційні та інформаційно-аналітичні. Втім, розкриваючи зміст кожного з них, вважаю, що слід було б більше наголосити на ознаках інституційності, що сприяло б, на наш погляд, більш чіткому розмежуванню між інституційними та не інституційними механізмами публічного управління.

2. У дисертації зазначено, що результати дослідження знайшли своє відображення у законопроєктній діяльності, в удосконаленні змісту навчання у закладах вищої освіти з підготовки магістрів зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування», під час політико-правових консультацій та інших заходах представницьких органів влади. Але результати цього дослідження є набагато ширшими, на наш погляд. Вони суттєво розширюють функції парламенту (законодавчу, представницьку, контрольну, установчу, бюджетну, міжнародну) і парламентарів, які входять до складу депутатської фракції на правах коаліції. Тому, вважаю, що робота лише б виграла від такого уточнення та посилила б обґрунтування парламентської діяльності як системи публічного управління.

3. Застосований дисертантом у дослідженні компаративний аналіз зарубіжного досвіду функціонування інституту депутатських фракцій та моделей їх взаємодії з парламентською опозицією, вказує на важливість такої взаємодії для розвитку демократії в державі. На наш погляд, бажано було б більш чітко

визначити позицію автора щодо опозиції в парламенті, зокрема, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

4. Особливої уваги в тривалих умовах воєнного стану та повоєнної трансформації заслуговує, розроблена автором, матриця стійкості депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України IX скликання, яка об'єднала комплекс практичних рекомендацій з підвищення її структурно-функціональної спроможності, удосконалення нормативно-правового регулювання та посилення ефективності парламентських процедур. У результаті депутатська фракція на правах коаліції, як стверджує автор, трансформується з режиму ситуативного кризового управління до моделі інституціалізованого парламентського лідерства. Втім, на наш погляд, це потребує додаткового обґрунтування.

Зазначені зауваження і пропозиції мають в цілому рекомендаційний характер і не знижують позитивного враження від роботи.

Дисертаційна робота Арахамії Давида Георгійовича на тему: «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», є самостійною, завершеною науковою працею, що має вагоме значення для розвитку сучасної науки державного управління. Вона розширює уявлення про державну політику у сфері вітчизняного парламентаризму, що є особливою системою публічного управління з пріоритетним статусом парламенту як вищого і єдиного законодавчого органу влади в України, в якому парламентська фракція відіграє суттєву роль у формуванні уряду й інших органів державної влади.

Дисертаційна робота Арахамії Давида Георгійовича на тему: «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Доктор політичних наук, професор, професор кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Дудко Ірина Дмитрівна (рецензент):**

Тема дисертаційної роботи не викликає заперечень з урахуванням ролі, яку відігравала і продовжує відігравати Верховна Рада в політичних процесах України на всіх етапах розвитку країни – від ствердження незалежності і формування державності України, до захисту її суверенітету і територіальної цілісності у протистоянні ворогові. В аспекті дієвості Верховної Ради України на особливу увагу заслуговує її організаційна, а саме – фракційна будова. Автор зосереджується в роботі на унікальному явищі українського парламенту -

формуванні депутатської фракції парламенту на правах коаліції, і в цьому її наукова і практико-політична вагомість.

Дисертаційна робота відзначається достатньою логічною будовою й інформативністю відповідно до окресленої мети – науково-теоретичного обґрунтування інституційних механізмів формування фракції на правах коаліції у Верховній Раді України та їх особливостей в умовах парламентсько-президентської форми державного правління та надзвичайних умовах правового режиму воєнного стану. Автор довів глибоке розуміння організаційних засад формування і діяльності фракцій у ВР Україні, визначив шляхи й перспективи вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції із власними пропозиціями внесення змін до законодавства України у зазначеній сфері.

Текстовий матеріал роботи супроводжується таблицями, рисунками, додатками, що підсилює логіку й об'єктивність висновків автора щодо проблематики дисертації. Достатньою є джерельна база роботи, яка складається із обширного законодавчого матеріалу, аналітичних й дослідницьких напрацювань. Це надало можливість глибоко розкрити законодавчі засади формування й діяльності фракцій у ВР України в їх еволюційному розвиткові, визначити специфіку функціонування чинного складу депутатського корпусу, що сформували коаліцію на правах коаліції.

Робота представляє комплексний аналітичний матеріал з проблематики інституційних засад діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України і заслуговує на підтримку. Зазначене не виключає можливості певних рекомендаційних зауважень щодо тексту роботи, можливо, й дискусійних.

1.Тема роботи «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» передбачає розгляд як теоретичних, так і практичних вимірів аналізу діяльності фракції (на правах коаліції) чинної Верховної Ради України. Втім автор зосереджується переважно на організаційних засадах чинної фракції на правах коаліції, залишаючи поза спеціальною увагою аналіз практичних здобутків і проблемних аспектів її діяльності, що на сьогодні, на наш погляд, має особливе значення.

2. Автор подає перелік методів дослідження у відповідній частині вступу до дисертації. Втім поширеною тенденцією аналізу методів дослідження в дисертаційних роботах на сьогодні стає їх взаємозв'язок з певними дослідницькими підходами і принципами, що зумовлює комплексність методологічної бази і більш глибоку обґрунтованість методів, які використовувались у процесі підготовки роботи. Тому вважаємо за необхідне посилити методологічний аспект дослідження шляхом аналізу застосованих у роботі наукових підходів.

3. У підрозділі 1.3 автор зупиняється на проблематиці зарубіжного досвіду функціонування та взаємодії депутатської фракції на правах коаліції з парламентською опозицією. В якості прикладів автор аналізує діяльність Великої Британії, Франції, Німеччини. Втім, тільки приклад Великої Британії (за умов формування коаліції Лейбористів без блоку з Ліберальною партією) є доцільним

у даному відношенні, оскільки в парламентах Франції і Німеччини традиційно утворюються об'єднані політичні коаліції.

З іншого боку, вважаємо, що можна було б розкрити досвід парламентської діяльності Конгресу США, який демонструє класичний приклад діяльності партійних фракцій на правах коаліції у двопартійній політичній системі. Аналіз конгресової діяльності міг би до того ж надати автору інформацію для порівняння діяльності фракції на правах коаліції у США і Україні (зокрема щодо неформальних утворень в межах фракції) з метою висновків стосовно стійкості інституційних засад такого формату об'єднань в демократичних суспільствах.

Висловленні зауваження не знижують загального позитивного враження від представленої роботи, яка є цілісним завершеним дослідженням, утримує низку вагомих рекомендаційних положень щодо вдосконалення діяльності парламентських фракцій; має практичне значення.

З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість та достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаю, що дисертаційна робота Арахамії Давида Георгійовича на тему «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Після виступів рецензентів кафедри головуюча на засіданні розпочала обговорення.

В обговоренні взяли участь:

Доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри парламентаризму, Даниленко Л.І.:

Зазначила, що дисертант переконливо обґрунтував актуальність роботи та досліджуваної наукової проблеми. Подякувала за активну співпрацю дисертанта упродовж багатьої років з Науковою школою вітчизняного парламентаризму і кафедрою парламентаризму.

Запропонувала затвердити позитивний висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів зазначеної дисертації та рекомендувати її до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри парламентаризму, Сивак Т.В.:

Відзначила актуальність, оригінальність подання та наукову новизну роботи аспіранта Арахамії Д.Г. Підтримала пропозицію затвердити позитивний висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів зазначеної дисертації та рекомендувати її до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри регіональної політики, Колтун В.С.:

Наголосила на важливості результатів дослідження і відзначила, що дисертація аспіранта Арахамії Д.Г. відповідає на поставленні завдання; підтримала пропозицію щодо затвердження позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів зазначеної дисертації та рекомендувала її до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри парламентаризму, Рейтерович І.В.:

Наголосив на актуальності обраної автором теми дисертаційної роботи, її науковій новизні, що ґрунтується на основних положеннях дисертації, які можуть бути використанні в подальших наукових розвідках, спрямованих на вдосконалення функціональної спроможності парламентських коаліцій; дослідницькими службами й інформаційно-аналітичними центрами – з метою вдосконалення політико-правових засад і практики функціонування парламентських коаліцій. Результати дослідження також можуть знайти використання в діяльності науково-дослідних установ, закладів вищої освіти для підготовки науково-методичних та навчальних матеріалів з публічного управління, політології, основ парламентаризму, публічного управління тощо.

Підтримав пропозицію щодо затвердження позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів зазначеної дисертації та рекомендував її до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Арахамії Давида Георгійовича
на тему : «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 - «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Обґрунтування вибору теми дослідження.

Тема дисертаційної роботи Арахамії Давида Георгійовича «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» є актуальною у галузі знань з публічного управління та адміністрування і обумовлена тим, що у Верховній Раді України IX скликання склалась ситуація, коли одна політична сила (партія «Слуга народу») фактично реалізує функції парламентської коаліції у вигляді «монобільшості» і виступає суб'єктом формування та реалізації публічної політики в умовах парламентсько-президентської форми державного правління.

У зв'язку з цим виникла: необхідність удосконалення організаційно-правових форм їх діяльності у частині процедур формування, функціонування та припинення діяльності депутатської фракції на правах коаліції; потреба у розвитку інституційної спроможності вітчизняного парламенту, зокрема, щодо: своєчасного ухвалення необхідних законодавчих рішень, здійснення парламентського контролю за виконавчою гілкою державної влади, забезпечення оперативної взаємодії з іншими органами державної влади (ОДВ), укладання міжнародних договорів та сприяння міжнародному співробітництву шляхом використання інструментів парламентської дипломатії, визначення особливостей діяльності в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення держави.

У результаті виникла потреба у проведенні додаткових досліджень, пов'язаних із повномасштабним вторгненням рф в Україну, європейським та євроатлантичним вектором розвитку України, гальмівними процесами демократичної трансформації в умовах війни, недостатнім досвідом застосування інноваційних технологій в державній політиці у сфері державного управління, зокрема у внутрішньопарламентському управлінні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертація виконана згідно з планом науково-дослідних робіт Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка у межах теми «Участь інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України» (ДР № 0123U102277), у процесі виконання якої досліджено особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України в умовах воєнного стану.

Мета і завдання дослідження.

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні інституційних механізмів формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України та особливостей її організаційно-правових засад діяльності в умовах парламентсько-президентської форми державного правління та надзвичайних умовах правового режиму воєнного стану.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

визначити наукові підходи до понятійно-категоріального апарату дослідження проблем депутатської фракції у публічному управлінні;

висвітлити генезу та концепти вітчизняного історичного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції у законодавчих органах;

охарактеризувати зарубіжний досвід моделей взаємодії депутатської більшості з парламентською опозицією;

обґрунтувати та розробити інституційні механізми формування й особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України;

визначити напрями вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України в умовах війни та повоєнного відновлення держави;

розробити практичні рекомендації з удосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній раді України та законодавчі пропозиції.

Об'єкт дослідження - фракційне структурування парламенту;

Предмет дослідження - особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України.

Методи дослідження.

У дисертації використано міждисциплінарний методологічний підхід, що об'єднує загальнонаукові методи пізнання зі специфічними методами дослідження, характерними для публічного управління. Такий підхід забезпечує необхідний рівень теоретико-практичного обґрунтування висновків та рекомендацій щодо інституційних механізмів діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України. Використання загальнонаукових методів дослідження, що забезпечило формування понятійного-категоріального апарату, дозволило виокремити ключові структурні елементи дослідження, узагальнити емпіричні закономірності у логічно впорядковану систему аргументів. Водночас для вирішення окремих дослідницьких завдань використовувалися специфічні методи: історико-генетичний метод аналізу – для реконструкції етапів становлення вітчизняного інституту парламентаризму та практик формування депутатських фракцій і коаліційних форм організацій парламентської більшості; історико-правовий метод аналізу – для виокремлення та структурування положень нормативно-правових актів щодо організації діяльності Верховної Ради України, депутатських фракцій та коаліції депутатських фракцій; компаративний аналіз – для порівняння вітчизняної практики з моделями парламентської взаємодії у провідних європейських країнах; нормативно-проєктний метод дослідження – для розроблення практичних рекомендацій та законодавчих пропозицій.

Інформаційну базу дослідження становить вітчизняна і зарубіжна нормативно-правова база у цій сфері, державні стратегії і програми, матеріали науково-практичних конференцій, інтернет-ресурси, статистичні дані тощо.

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці вчених у галузі теорій державного управління, публічного управління та адміністрування, менеджменту, держави і права; нормативною основою є Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти; інформаційну й емпіричну основу становлять узагальнення практики діяльності суб'єктів управління, власний довід роботи у Верховній Раді України.

Наукова новизна

одержаних результатів полягає в тому, що вперше обґрунтовано інституційні механізми формування депутатської фракції на правах коаліції (ДФПК) у Верховній Раді (ВР) України та особливості її діяльності :

- ***політико-правовий*** - ґрунтується на чинному законодавстві, регламентних процедурах та систематизованих рішеннях Конституційного Суду України щодо способів взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами, адаптованих до європейських стандартів;

- ***організаційний*** - на визначенні багатоваріативності ролей Погоджувальної ради (медіатор у комунікації між фракціями, інструмент координації і стратегічного планування діяльності парламенту) та секретаріатів депутатських фракцій (структурний підрозділ Апарату ВР України, інститут організаційної та інформаційно-аналітичної підтримки діяльності фракцій, відділ координації та супроводження процесу формування уряду);
- ***інформаційно-аналітичний*** - на застосуванні сучасних інформаційно-комп'ютерних та цифрових технологій у діяльності парламентарів і працівників Апарату ВР України.

Удосконалено механізми підвищення інституційної спроможності ДФПК у ВР України шляхом створення:

малої фракції, як органу внутрішньо-фракційного управління, - для оперативного прийняття рішень, який принципово відрізняється від раніше існуючого можливістю забезпечення гнучкості в управлінні та оптимізацією взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами і органами державної влади;

експертної ради, як консультативно-дорадчого органу, - для залучення висококваліфікованих фахівців до законопроєктної роботи та вдосконалення правового регулювання подання пропозицій щодо членів уряду, що на противагу існуючому механізму, забезпечує дотримання принципу правової визначеності;

відділу секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки, як внутрішньо-фракційний виконавчий орган, – для встановлення міжфракційної взаємодії та оперативного прийняття нормативно-правових актів, який, на відміну від попередньої системи інформування, є більш доступним і прозорим

наукові підходи до:

а) здійснення комплексного аналізу політико-правових й організаційних механізмів формування та діяльності депутатських фракцій, який дозволив виокремити основоположні принципи їх ефективного функціонування (демократизм, законність, взаємна відповідальність, колегіальність, ефективна організація та управління);

б) визначення особливостей діяльності депутатської фракції на правах коаліції на основі аналізу рішень КСУ (права, обов'язки, способи взаємодії);

в) систематизації зарубіжного досвіду функціонування депутатських фракцій та їх взаємодії з парламентською опозицією, шляхом виокремлення ключових моделей (вестмінстерської, німецької, французької);

д) визначення реконструкції етапів становлення вітчизняного інституту парламентаризму та практик формування депутатських фракцій і коаліцій в Україні (*первинний, інституціональний);*

е) визначення структурно-функціональної спроможності депутатської фракції на правах коаліції шляхом: підвищення організаційної стійкості,

удосконалення нормативно-правового регулювання; посилення ефективності парламентських процедур.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що викладені положення, узагальнення, висновки і пропозиції мають загальнотеоретичне та прикладне значення для державного управління та застосовані при підготовці законопроєкту «Про внесення змін до статей 8 та 9 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» щодо уточнення процедури здійснення деяких повноважень депутатської фракції, що діє на правах коаліції»; використані: в освітній програмі «Парламентаризм та парламентська діяльність» спеціальності «Публічне управління та адміністрування» у закладах вищої освіти; - у діяльності народних депутатів України та членів парламентської партії «Слуга народу»; під час політико-правових консультацій; можуть бути корисні у практичній діяльності політиків та управлінців різних рівнів публічного управління, громадських активістів.

Результати дисертації використані в роботі Заступника голови Верховної Ради України (довідка про впровадження від 10.06.2026 р.); Державного секретаря Кабінету Міністрів України (довідка про впровадження № 006045 від 08.04.2026 р.).

У навчальному процесі результати дослідження можуть стати частиною відповідних підручників, посібників, навчальних матеріалів під час викладання таких навчальних дисциплін, як «Парламентаризм у публічному управлінні», «Основи параламентаризму» у вищих закладах освіти при підготовці магістрів і бакалаврів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування».

У практичній роботі керівників відповідних структурних підрозділів ОДВ та ОМС можуть стати підґрунтям для напрацювання нових проєктів нормативно-правових актів у цьому питанні.

Особистий внесок здобувача.

Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою автора. Основні дослідження, ідеї та висновки, що здійснені в рамках дисертаційної роботи, отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення і практичні висновки дисертації розглядалися на засіданнях кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Основні результати дисертації було представлено на круглих столах, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях ННІ публічного управління та державної служби КНУ імені Тараса Шевченка: міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2022: публічне управління та державна служба» (19 квітня 2022 р.); міжнародний круглий стіл «Державна служба України: сучасні виклики та перспективи повоєнної трансформації» (17 червня 2022 р.); IV Конгрес парламентаристів (26 червня 2023 р.); міжнародний круглий стіл до Дня Незалежності України (22 серпня 2022 р.); щорічний Всеукраїнський круглий стіл «Вітчизняний парламентаризм: сучасні виміри Гідності та Свободи українського народу» (23

листопада 2022 р.); щорічний Всеукраїнський науково-практичний круглий стіл до Дня Соборності України (25 січня 2023 р.); міжнародна науково-практична конференція «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього» (26–27 квітня 2023 р.); У Конгрес парламентаристів (28 червня 2024 р.); щорічний Всеукраїнський круглий стіл «Гідність і свобода: від мети до реальної перемоги» (21 листопада 2024 р.); міжнародна науково-практична конференція «Євроінтеграційний дизайн: стратегії відновлення України» (6 травня 2025 р.); VI Конгрес парламентаристів до Дня Конституції України на тему: Конституція України vs інституційна спроможність держави: реальність і перспективи» (25 червня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 11 публікаціях, зокрема у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus, 1 – у колективній монографії, 6 – у публікаціях у матеріалах і тезах конференцій.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Арахамія Д. Г. Інститут коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України: історико-правовий аналіз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 8. С. 269–275. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3607/3642 DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.8.269
2. Арахамія Д. Г. Специфіка діяльності депутатських фракцій на правах коаліції у Верховній Раді України. *Наукові перспективи*. 2025. № 1 (55). С. 37-48. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/19351/19356 DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1(55)
3. Арахамія Д. Г. Особливості функціонування депутатських фракцій та взаємодії парламентської більшості з опозицією у європейських країнах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* Державне управління. 2025. № 21 (1). С. 21–27. URL: https://doi.org/10.17721/2616-9193.2025/21-4/11 DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1(55)

Статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Arakhamia, D., (2024). Enhancing Efficiency of Coalition Faction and State Authorities Interaction in Ukraine. Revista de Cercetare si Interventie Sociala, 87, 181-199, DOI: 10.33788/rcis.87.11. https://www.rcis.ro/en/current-issue/3305-enhancing-efficiency-of-coalition-faction-and-state-authorities-interaction-in-ukraine.html

Одноосібні монографії або одноосібні розділи у колективних монографіях:

1. Арахамія Д. Г. Діяльність депутатських фракцій на правах коаліції у Верховній Раді України. Участь інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України: **монографія** / В.А. Гошовська та ін.; за заг. ред. Валентини Гошовської. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2025. – К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2025. – 472 с., Розділ 3., С. 70–110. (Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата»). URL:https://ipacs.knu.ua/pages/dop/337/files/8d5c773e-be8e-4a5b-97f1-737ebc1157e6.pdf

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Давид Арахамія. Проблемні аспекти інституціоналізації депутатських фракцій в теорії та практиці державного управління. *Шевченківська весна – 2022: публічне управління та державна служба:* матеріали міжнар. наук. - практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 19 квіт. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андрєєвої. Київ: ННІ ПУДС КНУ, 2022. 268 с., С. 123–124. URL:https://ipacs.knu.ua/?lang=ukr&tip=osn&filtername=&page=2&tipn=News&newsid=1928
2. Давид Арахамія. Інститут державної служби в Україні: соціальне призначення і перспективи повоєнного розвитку. *Державна служба України: сучасні виклики та перспективи повоєнної трансформації*: зб. тез щоріч. міжнар. круглого столу (київ, 17 черв. 2022 р.): / за заг. ред. Л.Г.Комахи. Київ: навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2022. 230 с., с. 112-115. URL:https://ipacs.knu.ua/pages/dop/308/files/83f6fe7a-0d2c-437f-952a-58f699c0bc46.pdf
3. Арахамія Д. Г. Діяльність депутатських фракцій на правах коаліції в умовах глобалізаційних конфліктів. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього* : Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 26–27 квіт. 2023 р. С. 298–299. URL: https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/farenyuk.pdf
4. Арахамія Давид. Проблеми діяльності парламентських фракцій на правах коаліції. *Гідність і свобода: від мети до реально перемоги: матеріали щорічного Всеукраїнського круглого столу до Дня Гідності та Свободи України* (Київ, 21 лист. 2024 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ: ННІПУДС КНУ ім. Тараса Шевченка, 2024. 108 с., С. 15-17. URL: https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2140/files/2b532399-c28b-4374-9532-12b4e3837ea1.pdf
5. Арахамія Д. Г. Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції: досвід Верховної Ради України. *Євроінтеграційний дизайн: стратегії відновлення України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 6 трав. 2025 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, М. С. Орлів. Київ: ННІ ПУДС КНУ, 2025. 276 с. С. 221-223. URL: https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2202/files/cc01cdf1-6c15-449b-bbb7-6977e3de8663.pdf

6. Давид Арахамія. Співпраця структур європейського союзу з Україною у контексті розвитку революції гідності. *Вітчизняний парламентаризм: сучасні виміри Гідності та Свободи українського народу* : матеріали щоріч. Всеукр. круглого столу (Київ, 23 листоп. 2022 р.) : / за ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2022. 152 с., С. 15-17. URL:https://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/63d065dc-20b2-4aac-b9f2-5a97a55ca011.pdf

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 221 сторінку; обсяг основного тексту - 176 сторінок. Робота містить 5 таблиць, 4 рисунка, 3 додатки. Список використаних джерел налічує 211 найменувань.

Характеристика особистості здобувача. Під час підготовки дисертаційної роботи Арахамія Д.Г. проявив себе як творчий дослідник, здатний самостійно вирішувати наукові і практичні завдання у галузі публічного управління та адміністування. Дослідник повною мірою володіє сучасними методами аналізу, має належний рівень теоретичної та практичної підготовки.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою державною мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури. Дисертація оформлена згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України.

Рецензенти рекомендують: відповідно до п. 15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44(зі змінами), *пропонується такий склад разової ради:*

Голова ради:

Комаха Лариса Григорівна - доктор філософських наук, професор, директор Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензенти:

Лікарчук Наталія Василівна - доктор політичних наук, професор, професор кафедри державного управління Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дешко Людмила Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Офіційні опоненти:

Гапоненко Віра Анатоліївна - доктор політичних наук, професор, завідувачка кафедри політичних технологій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Максіменцев Максим Геннадійович - доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету.

Усі члени разової спеціалізованої вченої ради не мають реальний чи потенційний конфлікт інтересів щодо здобувача Арахамії Давида Георгійовича (зокрема не є його близькою особою та/або його наукового керівника).

У результаті попередньої експертизи дисертації Арахамії Давида Георгійовича і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Арахамії Давида Георгійовича «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Арахамії Д.Г. відповідає спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію Арахамії Давида Георгійовича «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

4. Рекомендувати вченій раді Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби затвердити склад разової ради:

Голова ради:

Комаха Лариса Григорівна - доктор філософських наук, професор, директор Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензенти:

Лікарчук Наталія Василівна - доктор політичних наук, професор, професор кафедри державного управління Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дешко Людмила Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка .

Офіційні опоненти:

Гапоненко Віра Анатоліївна - доктор політичних наук, професор, завідувачка кафедри політичних технологій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Максіменцев Максим Геннадійович - доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету.

«За» – 11
«Проти» – немає
«Утримались» – немає

Презентація дисертації Арахамії Давида Георгійовича на тему «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» на 22 аркушах додається.

Директор Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
доктор філософських наук, професор **Лариса КОМАХА**

Головуюча на засіданні
доктор філософських наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби **Лариса КОМАХА**

Секретар засідання
доктор філософії з публічного управління
та адміністрування, асистент кафедри
парламентаризму Навчально-наукового
інституту публічного управління
та державної служби **Володимир ДЗЕГА**

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби

АРАХАМІЯ ДАВИД ГЕОРГІЙОВИЧ

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПУТАТСЬКОЇ ФРАКЦІЇ НА ПРАВАХ КОАЛІЦІЇ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття ступеня

доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник **Валентина ГОШОВСЬКА**, доктор політичних наук, професор, DrHb, PrHb, завідувач кафедри парламентаризму, Заслужений працівник народної освіти України

Київ - 2026

Актуальність дослідження

Актуальність дослідження зумовлена тим, що з 2019 року у ВР України IX скликання функціонує одна політична сила у вигляді «монобільшості», яка фактично реалізує функції парламентської коаліції в межах однієї депутатської фракції і виступає суб'єктом формування та реалізації публічної політики в умовах парламентсько-президентської форми державного правління.

У зв'язку з цим виникла:

- **необхідність удосконалення** організаційно-правових форм їх діяльності у частині процедур формування, функціонування та припинення діяльності депутатської фракції на правах коаліції;
- **потреба у розвитку інституційної спроможності** вітчизняного парламенту щодо:

  - своєчасного ухвалення необхідних законодавчих рішень,
  - здійснення парламентського контролю за виконавчою гілкою державної влади,
  - забезпечення оперативної взаємодії з іншими органами державної влади (ОДВ),
  - укладання міжнародних договорів та сприяння міжнародному співробітництву шляхом використання інструментів парламентської дипломатії,
  - особливості діяльності в умовах воєнного стану.

Актуальність дослідження

Актуальність дослідження пов’язана з науковими працями мультидисциплінарного характеру, які об'єднують дослідження у сферах державного управління, політології, філософії, права.

Зокрема:

- ✓ **з державного управління** – роботи представників Наукової школи вітчизняного парламентаризму під керівництвом професора В.Гошовської, О.Антонової, В.Гапоненко, Л.Гонюкової, Л.Даниленко, І.Дудко, Л.Комахи, Н.Лікарчук, І.Рейтеровича, В.Сичової та ін.;
- ✓ **з політології** – роботи Н.Гнатенко, Г.Зеленько, В.Колюха, Л.Шачковської та ін.;
- ✓ **з права** – роботи Л.Дешко, О.Кульчицької, О.Лотюк, М.Максіменцева, О.Совгирі та ін.

Втім питання комплексного дослідження інституційних механізмів діяльності депутатської фракції на правах коаліції у ВР України у сфері державного управління досліджувались не достатньо. Тому це стало предметом нашого дослідження.

Мета, об’єкт, предмет дослідження

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні інституційних механізмів формування депутатської фракції на правах коаліції у ВРУ й особливостей її організаційно-правових засад діяльності в умовах парламентсько-президентської форми державного правління та надзвичайних умовах правового режиму воєнного стану.

Об’єкт дослідження – фракційне структурування парламенту.

Предмет дослідження – особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України.

Завдання дослідження

- визначити наукові підходи до понятійно-категоріального апарату дослідження проблем депутатської фракції в публічному управлінні;
- висвітлити генезу та концепти вітчизняного історичного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції в законодавчих органах;
- схарактеризувати закордонний досвід моделей взаємодії депутатської більшості з парламентською опозицією;
- обґрунтувати та розробити інституційні механізми формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України й особливості її діяльності;
- окреслити напрями вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави;
- надати практичні рекомендації з удосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України та законодавчі пропозиції.

Висновки дослідження

Завдання 1 – визначити наукові підходи до понятійно-категоріального апарату дослідження проблем депутатської фракції в публічному управлінні.

Визначено наукові підходи

А) до базового поняття дослідження – **«парламент»**:

- **з правової точки зору** – це законодавча структура у публічному управлінні з конституційним статусом;
- **з політичної** – особлива структура у публічному управлінні, що формує уряд;
- **з організаційної** – внутрішня структура у публічному управлінні, обумовлена повноваженнями парламентського суб'єкта.

Б) до базового поняття **«депутатська фракція»**:

- **політичний** – група депутатів у парламенті, що об'єднується на основі спільних політичних поглядів, ідеології чи партійної приналежності для спільної роботи над законодавчими ініціативами та реалізацією політичних цілей;
- **правовий** – форма організації депутатів у парламенті, що функціонує на підставі законодавства та регламенту парламентської діяльності;
- **організаційно-функціональний** – структурний елемент парламенту, що забезпечує внутрішню організацію та функціонування всього законодавчого органу;
- **соціологічний** – соціальна група, що має свою внутрішню динаміку, структуру та вплив на політичні процеси в парламентській системі;
- **історичний** – результат еволюції політичних груп та їх взаємовідносин між собою у парламенті.

Висновки дослідження

Уточнено сутність основних понять дослідження:

- **депутатська фракція** як один із інститутів представницької демократії, який виникає в результаті парламентських виборів та об’єднує депутатів, які представляють інтереси певних суб’єктів політичного процесу;

- **коаліція депутатських фракцій** як форма організаційно-політичного співробітництва в парламенті, що виникає внаслідок об’єднання двох чи більше фракцій з метою формування більшості для досягнення спільних політичних цілей у роботі законодавчого органу;

- **депутатська фракція на правах коаліції** як специфічний статус або правовий стан певної депутатської фракції, до якої увійшла більшість парламентарів і сформувала монобільшість.

Висновки дослідження

Завдання 2 – висвітлити генезу та концепти вітчизняного історичного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції в законодавчих органах.

Історико-генетичний аналіз еволюції українського парламентаризму дозволив виокремити два основні етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій – **первинну (1990 – 2002 рр.) та конституційну (2004 – 2010 рр., з 2014 р. – по т.ч.)**.

Для етапу **первинної інституціоналізації** характерна відсутність чіткої регламентації діяльності коаліції депутатських фракцій та розрізненість нормативно-правового регулювання цих процесів; для етапу **конституційної інституціоналізації** – закріплення інституту коаліції депутатських фракцій як формально визначеного суб'єкта конституційних правовідносин.

Історико-правовий аналіз еволюції інституційоналізації коаліції депутатських фракцій дозволив виокремити **основні чинники, які обумовлюють характер цього процесу**, такі як форма державного правління та устрою, тип політичної, виборчої та партійної систем, рівень політичної культури, історія розвитку парламентаризму.

Висновки дослідження

Завдання 3 – схарактеризувати закордонний досвід моделей взаємодії депутатської більшості з парламентською опозицією.

Схарактеризовано закордонний **досвід моделей взаємодії депутатської більшості з парламентською опозицією у законодавчих органах** шляхом проведення компаративного аналізу нормативно-правової бази.

З'ясовано, що в залежності від конституційно-правового статусу парламентських фракцій **сформовано вестмінстерську, французьку, німецьку моделі**, які мають особливості у правовому регулюванні діяльності фракцій, впливу на формування урядів, ролі опозиції та механізмів парламентського контролю.

Обґрунтовано, що **Вестмінстерська модель** як приклад європейського досвіду діяльності парламентської більшості на основі однієї політичної партії (**монобільшості – депутатської фракції на правах коаліції**), ***має найбільший потенціал адаптивності*** до українських реалій, так як виконує тріаду основних функцій – **контроль, конструктивна критика, пропозиція альтернатив**.

Висновки дослідження

Розглянуто моделі закордонного досвіду функціонування інституту депутатських фракцій на правах коаліції

Моделі		
Вестмінстерська	**Французька**	**Німецька**
• опозиція виконує функції контролю, критики, пропозиції альтернатив; • її діяльність ґрунтується на політиці невтручання в ухвалення державних рішень, відповідальність за які покладена на більшість	• опозиція не має особливого впливу безпосередньо на прийняття рішень; • її діяльність спрямована на забезпечення конструктивної взаємодії з парламентською більшістю	• опозиція активно залучена до вироблення рішень; • її діяльність спрямована на досягнення консенсусу

Висновки дослідження

Завдання 4 – обґрунтувати та розробити інституційні механізми формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України й особливості її діяльності.

Обґрунтовано і розроблено інституційні механізми формування й особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України – **політико-правовий, організаційний, інформаційно-аналітичний**, які ґрунтуються на принципах:

- демократизму;
- законності;
- взаємної відповідальності;
- колегіальності;
- ефективної організації та управління.

Висновки дослідження

Інституційні механізми формування і діяльності парламентської фракції на правах коаліції:

До політико правового механізму віднесено: законодавчу базу щодо умов формування депутатських фракцій; регламентні процедури створення та функціонування депутатських фракцій, адаптовані до європейських стандартів; систематизовані рішення КСУ щодо їх діяльності та способів взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами.

До організаційного – визначення ***ролей Погоджувальної ради*** (як медіатора для комунікації між фракціями та як інструменту координації і стратегічного планування діяльності парламенту) і ***секретаріатів депутатських фракцій*** (як підрозділів Апарату ВРУ, як інституту організаційної та інформаційно-аналітичної підтримки діяльності фракцій, як координатора щодо супроводження процесу формування уряду, що є винятковим конституційним повноваженням коаліції).

До інформаційно-аналітичного – сучасні інформаційно-аналітичні технології в діяльності парламентарів, працівників Апарату ВРУ, працівників Дослідницької служби ВРУ.

Висновки дослідження

Завдання 5 – окреслити напрями вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави.

Визначено напрями вдосконалення діяльності ДФПК у ВР України в умовах війни та післявоєнного відновлення держави, які полягають у ***створенні***:

- **малої фракції** як органу внутрішньофракційного управління – для оперативного прийняття рішень;
- **експертної ради** як консультативно-дорадчого органу – для залучення висококваліфікованих фахівців до законопроєктної роботи та оптимізації взаємодії з ОДВ;
- **відділу секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки** як виконавчий внутрішньо фракційний орган – для встановлення міжфракційної взаємодії та оперативного прийняття нормативно-правових актів.

Висновки дослідження

Завдання 6 – надати практичні рекомендації з удосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України та законодавчі пропозиції.

Надано практичні рекомендації щодо:

- **внесення зміни** до Закону України «Про Кабінет Міністрів України», уточнивши **повноваження ДФПК** щодо подання Президенту України пропозиції щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, внесення Прем'єр-міністру України пропозиції щодо кандидатур до складу КМУ;
- **реалізації законотворчої функції** шляхом унормування процедури подання пропозицій до плану законопроєктних робіт ВР України такими суб'єктами законодавчої ініціативи як КМУ та Президент України;
- **реалізації функції парламентського контролю** шляхом законодавчого уточнення **процедури розгляду програми діяльності уряду**, ініціювання звіту КМУ та надання пропозицій щодо звільнення членів КМУ.

Висновки дослідження

ЗАПРОПОНОВАНО
Матрицю стійкості ДФПК

об’єднала 9 практичних рекомендацій з підвищення її структурно-функціональної спроможності, об’єднаних у 3 групи:

- **підвищення організаційної стійкості** (інституалізація внутрішніх протоколів, дослідницький та аналітичний потенціал, міжфракційний діалог);
- **удосконалення нормативно-правового регулювання** (внесення системних змін до Регламенту, врегулювання виборчих процесів, посилення парламентського контролю);
- **посилення ефективності парламентських процедур** (єдина цифрова парламентська платформа, посилення стратегічної комунікації з громадськістю, інтеграція стандартів ЄС у законотворчий процес).

Висновки дослідження

У сукупності ці рекомендації переводять ДФПК з режиму

ситуативного кризового управління

під час дії правового режиму воєнного стану до моделі

інституціалізованого парламентського лідерства

Наукова новизна одержаних результатів

ВПЕРШЕ

визначено інституційні механізми формування та особливості діяльності ДФПК у ВР України:

- **політико-правовий** – ґрунтується на чинному законодавстві, регламентних процедурах і систематизованих рішеннях Конституційного Суду України щодо *способів взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами, адаптованих до європейських стандартів*;

- **організаційний** – на визначенні багатоваріативності ролей *Погоджувальної ради* (медіатор у комунікації між фракціями, інструмент координації та стратегічного планування діяльності парламенту) і *секретаріатів депутатських фракцій* (структурний підрозділ Апарату ВРУ, інститут організаційної та інформаційно-аналітичної підтримки діяльності фракцій, відділ координації та супроводження процесу формування уряду);

- **інформаційно-аналітичний** – на застосуванні сучасних інформаційно-комп'ютерних і цифрових технологій у діяльності парламентарів та працівників Апарату ВРУ.

Наукова новизна одержаних результатів

УДОСКОНАЛЕНО

механізми підвищення інституційної спроможності ДФПК у ВР України шляхом створення:

- **малої фракції** як органу внутрішньофракційного управління – для оперативного прийняття рішень, який принципово відрізняється від попереднього можливістю забезпечення гнучкості в управлінні й оптимізацією взаємодії з іншими парламентськими суб'єктами та органами державної влади;
- **експертної ради** як консультативно-дорадчого органу – для залучення висококваліфікованих фахівців до законопроєктної роботи й удосконалення правового регулювання подання пропозицій щодо членів уряду, що, на противагу наявному механізму, забезпечує дотримання принципу правової визначеності;
- **відділу секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки** як внутрішньофракційного виконавчого органу – для встановлення міжфракційної взаємодії та оперативного прийняття нормативно-правових актів.

Наукова новизна одержаних результатів

УДОСКОНАЛЕНО

наукові підходи до:

- **здійснення комплексного аналізу** політико-правових й організаційних механізмів формування та діяльності депутатських фракцій, який дав змогу виокремити п’ять ***основоположних принципів ефективного функціонування депутатських фракцій*** (демократизм, законність, взаємна відповідальність, колегіальність, ефективна організація);
- **визначення особливостей діяльності ДФПК** на підставі ***аналізу рішень Конституційного Суду України***;
- **систематизації закордонного досвіду** функціонування інституту депутатських фракцій та їх взаємодії з парламентською опозицією шляхом виокремлення ***ключових моделей*** такої взаємодії, що сформовані в європейських країнах;
- **визначення реконструкції етапів становлення** вітчизняного інституту парламентаризму та практик формування депутатських фракцій і коаліцій в Україні (первинний, інституціональний);
- **визначення структурно-функціональної спроможності ДФПК** шляхом підвищення її організаційної стійкості, удосконалення нормативно-правового врегулювання та посилення ефективності парламентських процедур.

Наукова новизна одержаних результатів

ДІСТАЛИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

- **узагальнення вітчизняного досвіду** діяльності депутатських фракцій на правах коаліції шляхом застосування історико-генетичного аналізу еволюції українського парламентаризму, що дало змогу виокремити два основні етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій – первинну та конституційну;

- **теоретико-методичний підхід** до розроблення понятійно-категоріального апарату, який дав змогу розглянути поняття *«**парламент**»* із державноуправлінської, правової, політологічної позицій та уточнити сутність базового поняття дослідження ***«депутатська фракція на правах коаліції»*** *як специфічного статусу певної депутатської фракції, до якої ввійшла більшість парламентарів, що сформувала монобільшість (коаліцію) у парламенті*.

Практичне значення

полягає у тому, що викладені положення, узагальнення, висновки і пропозиції мають загальнотеоретичне та прикладне значення для державного управління

застосовані:

- при підготовці законопроєкту «Про внесення змін до статей 8 та 9 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» щодо уточнення процедури здійснення деяких повноважень депутатської фракції, що діє на правах коаліції»

використані:

- в освітній програмі «Парламентаризм та парламентська діяльність» спеціальності «Публічне управління та адміністрування» у закладах вищої освіти;
- у діяльності народних депутатів України та членів депутатської фракції ПП «Слуга народу»;
- під час політико-правових консультацій;
- у дослідженнях, програмах, проєктах представницьких органів влади.

Дисертаційна робота

- Складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 220 сторінок, обсяг основного тексту – 176 сторінок. Робота містить 5 таблиць, 4 рисунка, 4 додатки. Список використаних джерел включає 211 найменувань.

- Відображена в 11 публікаціях, зокрема у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus, 1 – у колективній монографії, 6 – у публікаціях у матеріалах і тезах конференцій.